

СТАНОВИЩЕ

**от доц. д-р Живко Димитров Жеков,
относно дисертационен труд за присъждане на ОНС „доктор”
в област на висше образование 1. Педагогически науки
Професионално направление 1.2 Педагогика, Научна специалност
Специална педагогика - логопедия**

Тема на дисертационния труд: „Прояви на вербална диспраксия и експресивен дисграматизъм при деца със специфично езиково нарушение”

**Автор: Деница Аннева Кръстева
Научен ръководител: доц. д.пс.н. Нели Василева**

Предложеният ми за становище дисертационен труд третира важен и актуален интердисциплинарен проблем, този за проявите на вербална диспраксия и експресивен дисграматизъм при деца със специфично езиково нарушение. Темата на труда е оригинална, тъй като в българската логопедична школа до момента не е правен толкова подробен анализ на този тип патология.

Дисертантката търси отговор на въпроса за връзката между функционирането на вербалния праксис и усвояването на граматичните езикови компоненти в предучилищна възраст и в частност за взаимодействието и влиянието между развитието на говора и езика. От практическа гледна точка основно значение има изясняването на диадата първично – вторично, която в рамките на разглеждания проблем следва да реши въпроса: доколко първично нарушеното езиково развитие има като следствие дефицити в речевия праксис или последните са със самостоятелна клинична изява и характер на отделна нозологична единица. Въпросът определено е сложен и дискуссионен, особено като се има предвид разнообразното съчетание от езикови и праксисни дефицити в клиничната картина на детските езикови нарушения. Не по-малко важен е и фактът, че тяхното присъствие предполага различни подходи на корекционно-терапевтично въздействие.

Ако се вземат предвиди и нерешените проблеми относно етиологията на този тип нарушения, изборът на темата категорично потвърждава нейния дисертабилен характер.

Дисертацията е представена във вид, напълно отговарящ на изискванията за подобен тип научни разработки. Тя е в обем от 248 стандартни страници текст, онагледен с 54 таблици и 37 фигури. В структурно отношение дисертацията е оформена в увод, 4 основни части,

изводи, приноси и приложения с диагностичния модел на изследването. Литературният обзор се основава на 123 източника, от които 71 на кирилица и 52 на латиница.

В частта, посветена на онтогенезата на речта се изясняват понятията език, реч и говор, допълнени от подробно представяне на теориите за периодите и динамиката в онтогенезата на езика и речта. Централно място в анализа заема моделът за функционалната система на езика и речта (ФСЕР) на А. Н. Корнев и очертаните в него принципи и механизми на формиране на подсистемите на ФСЕР. Специално внимание се отделя на развитието на подсистемата за програмиране на вербалните изказванията и на регулационната подсистема на ФСЕР.

Във втората част на литературния анализ докторантката навлиза в същността на теоретичните постановки, правещи опит за изясняване на етиологията и клиничната картина на нарушенията в развитието на говоримия език при децата.

Коректно и подробно са представени появата и историческото развитие на теориите за детските езикови нарушения през призмата на двата основни модела: Медицински теоретичен модел и Лингвистично-поведенчески модел.

Добро впечатление прави умението на докторантката да съпоставя и коментира различни авторски позиции и гледни точки, да поставя въпроси и се опитва да намери отговор на някои от тях. Следва да се отбележи и коректното цитиране на използваните източници.

Направеният литературен обзор в първата и втората част на труда е интересно и увлекателно поднесен. В него се систематизират и анализират няколко ключови подтеми, пряко обвързани с темата на дисертационното проучване. Това позволява на всички, които ще използват този труд, с лекота и задълбоченост да навлязат в изследваните проблеми. Структурата на естествен преход между отделните теоретични постановки улеснява последващия анализ и дискусия на собствените резултати.

Програмата на изследването е компетентно представена и пряко кореспондира с анализа на теоретичните източници. Основната цел на изследването – оценка и сравнение на състоянието на вербалния праксис и граматичните операции в общия контекст на специфичното езиково нарушение при децата е съдържателно диференцирана в три подцели. Същите са база за операционализиране и формулиране на експерименталните задачи. Извеждането им е подчинено на съдържателните раздели на дисертацията и включва: анализ на теоретичните разработки по проблема; подбор на контингента на изследване и диагностичните методи; първична обработка на резултатите, последвана от статистически анализ и качествена интерпретация; формулиране на изводи от проведеното изследване и очертаване на приносните моменти на дисертационния труд.

Формулирани са седем хипотези, като първите три имат отношение към функционирането на вербалния праксис, другите три издигат предположения относно състоянието на граматичното равнище на езика, а последната хипотеза, която има обобщаващ характер, прави опит за доказване на взаимовръзката между вербалния праксис и езиковите функции.

Подборът на методическата част на разработката е строго съобразен и подчинен на формулираните цели и хипотези. Заслужава адмирации огромният труд на докторантката, свързан със самостоятелен подбор на картинния и вербалния материал при окомплектоване на всичките 15 проби, включени в изследването. Те са подробно и ясно описани, с коректно изведени количествени критерии за оценка на резултатите. Приложената диагностична батерия, разработена от Корнев и приложена с изричното съгласие на автора, включва две части: първата, посветена на изследване на вербалния праксис, се състои от седем проби, а втората, включваща задачи за оценка на граматичните операции, съдържа общо осем проби.

Намирам за безпорно достойнство на дисертационния труд адаптацията на български език на въпросната диагностична батерия и на нейното апробиране на голям брой деца от три възрастови подгрупи (4-, 5- и 6-годишни) и две клинични състояния: норма и езикова патология. Внушителен е и броят на изследваните лица – общо 170, разпределени по равно в три експериментални и три контролни подгрупи. Посочените факти са още едно доказателство за сериозната и трудоемка работа, извършена от докторантката при подготовката на труда.

Последната част от дисертацията представя подробен и детайлен анализ на резултатите от изследването, реализиран в рамките на 15 /петнадесет/ отделни параграфа. Анализът на статистическите данни и интерпретацията на резултатите спазват реда на подаване на пробите на децата. В рамките на целия анализ проличава умението на докторантката сама да формулира въпроси, да търси отговори и да прави препратки към аналогични данни от други изследвания.

Статистическата обработка на данните, която се основава на три вида статистически анализ (дисперсионен, клъстърен и корелационен) дава пълна и ясна представа за наличието или отсъствието на значими различия между групите и позволява обективна проверка на достоверността на формулираните хипотези.

Много добро впечатление оставя последният параграф на разработката, в който се изнасят данни от проведения корелационен анализ за връзките между състоянието на вербалния праксис и граматичното функциониране на децата. Идеята на докторантката е да разкрие къде и в каква степен при децата от двете изследвани групи ще се наблюдава положителна корелация между развитието на вербалния праксис и нивата на граматично функциониране. Като описва подробно статистическата

значимост на резултатите, докторантката достига до заключението за висока корелация между уменията за повторна реч и за самостоятелно назоваване и степента на развитие на синтаксиса.

Представените изводи от количествения и качествения анализ очертават някои проблемни зони и подсказват насоките за бъдещи научни изследвания.

Приемам формулираните от докторантката приноси моменти в дисертационния труд и изказвам дълбокото си убеждение за оригиналния характер на дисертационната разработка, която може да се определи като пионерна на полето на детската езикова патология.

Като най-съществени от приносите мога да посоча:

С теоретична насоченост:

2. Изведени са подробни характеристики, доказващи наличието на дефицити в компонентите на вербалния праксис и граматичното функциониране при диагноза за специфично езиково нарушение.

С диагностично-практическа насоченост:

1. За първи път в рамките на българския език се прави адаптация и апробиране на специализирана диагностична батерия за оценка на състоянието на вербалния праксис, морфологията и синтаксиса при деца с нарушено езиково развитие.

4. Изведени са конкретни зони на взаимодействие между компонентите на вербалния праксис и развитието на синтаксиса и морфологията, които са универсални за децата от предучилищна възраст и не се влияят от наличието или липсата на езикова патология.

Съдържанието на автореферата отговаря изцяло на изискванията и представя обективна картина на целия процес на изследване и анализа на данните, както и на най-значимите моменти от дисертационния труд.

По темата на дисертацията са направени 3 публикации, две от които в сп. „Специална педагогика“ и една в сборник с материали от международна конференция на английски език („Science. Business. Society“).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Дисертационният труд на Деница Кръстева *„Прояви на вербална диспраксия и експресивен дисграматизъм при деца със специфично езиково нарушение”* е много актуален и прецизно изпълнен. Смятам, че той може да се определи като значимо теоретично изследване с определена практическа стойност за българската логопедична наука. В него ярко се откроява уменията на докторантката да обосновава своя оригинална концепция, да я подлага на експериментална проверка, да анализира и съпоставя получените данни с такива от други изследвания.

Представените в разработката резултати са лична заслуга на автора, което допълнително обективира тяхната теоретична и практическа стойност.

Считам, че дисертационният труд напълно отговаря на всички изисквания за придобиване на образователна и научна степен „*доктор*” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1. 2. Педагогика - Специална педагогика - Логопедия.

На тези основания и предвид общото положителното впечатление от компетенциите на докторанта, предлагам на уважаемото научно жури да даде положителен вот и да присъди на Деница Аннева Кръстева образователната и научна степен „*Доктор*” в професионално направление 1. 2. Педагогика - Специална педагогика (Логопедия).

гр. Варна
18.05.2018 год.

доц. д-р Живко Жеков: